

Մ Տ Ե Ր Ի Մ Ժ Ո Ղ Ո Վ Բ Ե Ա Յ

Ս Է Ր

Ըրբաթը երկու անգամ
կը հրատարակուի :
Ստորագրութեան տեղն է
Իմամ Լալի Խան վարի
յարկը թիւ 5 :

Տարեկան գինն է կան
խիկ դուռ 100 :
Գուրտերէն բաժանորդ ե-
ղաները փաստային ծախ-
քը վճարելու են :

4 ՅՈՒՆՎԱՐ

Գ . ՏՄԻԻ 1863

ԹԻԻ 1

Հ Ի Մ Ե Ի Բ Ե Ո Ւ Հ Ա Յ Ի Ե Ն Ը Ս Ի Բ Ս

Սէր ծաղկատառակ միտենինք ի ձեռին
Ահա երբորդ անգամ կուգայ Ձեր առջին
Իր շրթունքէն հոտին յուսոյ հրաւերներ
Թր ծիծաղէն կենդանանան իրատակներ :
Վարդափետուր թեւօր թեւէի նա զշիրմօք
Ուր դիւցազունք Հայոց ննջեն սիրտ ի հոգ
Հարբ իմ մնէ նա չուրթն յեցեալ ի շիրիմ
Ինչ վճիռներ կը պատրաստէ մեզ երկին :

Ո՛հ ձեր արեանց ու իմ արտապուստ մէջ
արգեօք
Չմարեցան երկնից վճիռք անողք :
Հոր հառաչանք որ իմ ծոցէս սրբայան
Միթէ իր քաղցր սկանջներուն Հաստօն :

Ո՛հ մի՛, ո՛հ միայլ յաւերուր նոր հարուած
Մի՛ սղառ մարի աստղն Հայկայ մթնցած
Եւ այն ցողոց մէջ որ աչքէն կ'անդան
Ո՛հ Տէր՝ ո՛հ թող ծագի յուսոյ ծիածան :
Այնքո՛ւ աչեր՝ որ միանգամ նայելով

Մէկէն զոչինչ զարդարեց աստղերով
Դառնան աշխունքն այն ի ցաւածն Հայաս-
տան

Իր թուովեալ շրթանց ծախք թող դառնան
Չայս մինչ ասէր՝ յուղումն ախն ետան
դուն

Իր ոսկերաց մէջ խրտեցաւ համարուն
Լոյս մը կաթեց յերկնուս եւ իր աչքերէն
Փարատեցաւ մըթադին քօղ մարմնեղէն :

Անհուն լուսոյ Ուղիանի մը մէջէն
Աջաց առջեւ ծագին կղզեակք Լուսեղէն
Հոն միախուսի զուրբիս Հայկայ կ'անանէ
Չոր լուսազարդ թեւօրն Սէր կ'զրկէր :

Չայնմը հնջեց . « Երբ Միտ թխն երբոր Սէր
Իրեն թեւոյ մէջ գրկէ զձեզ՝ ո՛վ Հայեր
Վստահ եղիք՝ որ ձեզի հաշտ են երկինք
Որ նորագեն պիտի ձեր քաղցր Հայրենիք » :

Ահա երբորդ տարւոյ չրջանի մ'ալ
աստղարեգը թեւակոխել կը համարձակի
Մէրն՝ իր Սրդոյ բաժանորդացը վեհանձ-
նական ներդաճումութենէն՝ եւ յոգնա-
թիւ բարեկամացը քաջաբերական յոր-
դորանքներէն խրախուսեալ :

Ձկայ աւելի վայելուչ զարդ մը որ
այնպէս յարմարի ճշմարտութեան ինչ-
պէս պարզութիւնը . ուստի պարզապէս
խօսելով՝ ձեր անցեւոյն վրայ կ'աներ թէ ա-
կամայ թերութիւններէ զերծ չկրցանքը-
լալ որով մեր Արդոյ Բաժանորդներն ու

Ակնածելի հասարակութիւնը այնպէս գոհացնելու համար չկարողացանք, ինչպէս որ պարտ ու պատշաճ կը համարէինք, Բայց չկայ ակամայ դերութիւն մը որուն անկեղծ խոստովանութիւնը իր համարառունքէն ներդրումներ չարժանանայ, մանաւանդ՝ ինչպէս ըսինք՝ երբ այդ դերութեան շարժառիթը դերի դրոնողին իր կարողութեան վեր խոչընդոտներ ըլլան. ուր մնաց երբ քանի մը հատը, մեր տարաբաղդութեան ըսենք թէ պարագայից բնութեան վեր, դիմացին որ ելլան. Ասանկ էր անշուշտ մեզի համար, անխորհուրդ ակնկալութեամբ մը ծանր տուրքով տպարանի մը վարձակալութեան ձեռնարկութիւննիս, որուն ինչ տարժանելի եւ սրտմաշուք յոգնութիւն մը ըլլալը դժբաղդ յետեւութիւնն՝ առաւել քան դրաւական ծանոյց մեզի :

Յուշել ասանց վրայ յաւելտ մտանալի Ազգային դժբաղդ երկարատևութիւնը որ երբեք չէր անուանուելու քան թէ ուրիշ ո՛ր եւ է ածականի արժանաւորութիւնն ունի . . . :

Բայց՝ թէ Ազգիս թշուառութիւններն ու կորուստներն ողբալ հարկ ըլլայ՝ հինգ դարէ ի վեր եղածներուն վրայ ոչ թէ արատաւոր այլ յորդահոս գետեր ալ վաղցրենք մեր Մօրն Հայաստանու ուրտին թախծութիւնները չենք կրնար ամրել. ուրեմն՝ ծն անդր ի բաց վիշտք եւ հոգք, անոնց ամենուն վրայ Աթէի ջուրը խմելով՝ երջանիկ ապագայի մը յուսովն խրախուսուինք սա առածը սկզբունք ունենալով. «Ալեկոծութենէ վերջը անդորութիւն» :

Ո՛հ, տա՛ր երկինք որ Ազգային ողւոյն ալեծուի լստան ալժամ յառաջ իր անդոյթ նաւամատոյցը ժամանէր :

Վերայդրեալ պատճառները ու անոնց նմաններն կարծեմ եթէ ոչ բարորովին անմեղադիր դէժ եւ ոչ ալ այսլաններ ի կրնեն զմեզ, եւ արդէն արդոյ Հա-

սարակութեան ներդրումիս գտնուելուն վստահութեամբը հոս լիութի չնորհալիս, լուծիւններնիս կը պարզենք :

Քանի մը խօսք ալ մեր արդի բընելու ընթացքնաւ եւ շարունակելու ձերնաւ վրայ խօսինք :

Թերթերնուս ողին միշտ նոյն պահելով իր քանակութիւնը պիտի ըլլայ այս ձեւով՝ տարին հարիւր թերթ, որուն ՅՅր մէկ մէկ նշանաւոր պատկերներ (Գալէֆալէթ) պիտի պարունակեն, ուրտադրութեամբ Պ. Փորթուգալեանի գիւտը միշտ մերն : Եւ Սոյն թերթերուն մէջի հատուածներն ըստ մեծի մասին Ազգային պիտի ըլլան, որոնք՝ միշտ ժողովրդեան կարծիք յաղորդելու պաշտօն պիտի վարեն, իսկ յիսնական թերթն ալ դրդի ձեւով, առանց ընդհատելու սմբողջ վիպասանութիւն պիտի պարունակեն :

Պարագայից համեմատ ուսումնական յոգուածներ, պատմական տեղեկութիւններ իւրաքանչեւ պակաս չպիտի ըլլան թերթերէն :

Իսկ դնոյն գարով՝ չենք կարծեր թէ՛ մեր կողմանէ արժանաւորուելու հարկ եղած միջոցները անթերի կատարած տեղնիս հարիւր դրուշ գին դնել ծանր երեւայ :

Թերթերնիս՝ ժամանակին Բաժանորդաց ձեռքը հասցնելու համար, որովհետեւ այլեւայլ թաղեր ձրուիչ մը որչափ ալ արագ բնթաց ըլլայ, անհնարին է որ կարենայ հասնիլ. ուրեմն իւրաքանչիւր թաղերու մէջ բողոքման օթեղած տեղերը թէ բաժանորդագրութեան եւ թէ բաժանորդաց բաժինն օրին ընդունելու գիւրութեանը համար կորոշենք : Ան այժմ որոշուած տեղերն են .

Բերա, Պ. Պէնիլեանին զբօսարանը. Խառգիւղ, Վարդանանց Ընկերութեան զբօսարանը. Լանկա, Ընթերցասիրաց Ընթերցարանը. Մամուր, Հայկական Ընկերութեան զբօսարանը. Չարշին, Իմամ ալի խան ԿՅ Թիւ սենեակը ու Բարեզի դրատունը. Իզմիր, Վասպուրական Ընկերութեան դործատունը. Թեֆլիզ, Մեծարդոյ Պ. Աղէքսանդր երեցեանին դործատունը :

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

Հետևեալ սղալիր նամակը ինչպէս որ ուղղուած է՝ այնպէս Առժամանակեայ վարչութեան աշտուրջ դիտողութեանը կը ներկայացընենք. յիշեցընելով միանգամայն թէ հասարակութիւնը ի՞նչ կ'սորհի Հայաստանու վրայօր, եւ թէ Հայաստան վեհալիսու Ինքնակալին մարդասէր կամօցն հակառակ ի՞նչ տարաբաղդ վիճակի մէջ է :

Սիրելիս .

Հայրենի տանէն ծանրակշիւ և աղետաբեր անցք մի հաղորդեմքեղաւ որ աղիւսեցողացման տէր սիրտ զխանդալիս Զմիլի : Բայց որովհետեւ ցաւն մեր հայրենոյն է մեզմէ աւելի ու վախի լըյ կարեկցաբար նորա վրան :

Պատմածս լաւ միտ առնելու համար, Հին դարերու մէջ ճիտօս վեպասիանոսի ձեռամբ Երուսաղէմի վերջին կործանման, Նոր պատմութեանց մէջ Նարոէան Պնաբարդէի Մոսկովա քաղաքի սյրման նկարագիրն միտ բերելու եւ . . . :

Ո. Զ. Մ. Ի.

Այս գիւղաբաղաք՝ որ Ախթամարու վիճակի գլխաւոր գիւղն է և շատ անգամ նոյն աթոռը մեծամեծ վտանգներէ ազատած է, մի միայն նոյն Ողմեցոյ շնորհիւ : Այս միջոցիս իրենց դրացի Քիւրտերէն սաստկապէս նեղուելով՝ Սղէրաու փաշային կ'զգէ : Սպստամբ Քիւրտերէն՝ Ողմեցոյ արարմանցն դժկամակելով՝ զօրաժողով եղած զիւղին վրայ կուգան, և կ'ստիպեն որ արքունի բոլոր տուրքերը իրենց վճարուի, նաեւ քսան հատ ևս անկիւնաւոր հրացան : Հայերը կ'պատասխանեն թէ՝ մենք Բարձրագոյն դրան հըպատակ լինելով, պարտաւորուած ենք ինչպէս հիմա՝ ասկէց ետեւ ալ մեր տուրքը նորին տալ : Սպստամբները կ'սնդեն թէ՝ դուք մեր հպատակն էք հին ժամանակներ, մեր նախնիք ձեզմէ խորճ ու խարաճ առած են, կ'պարտաւորիք մեզ ևս տալ, մենք ոչ թէ մզիմէ թէ կ'ճանաչեմք, և ոչ թագաւոր : Բանակութիւն զի-

նակութիւն կ'դառնայ, որով երկու կողմանէ մարդասպանութիւն լինելէն ետեւ, ապստամբ Քիւրտերէն կ'ստիպուին ետ քաշուիլ : Պաւառին միւտիրը ճիշդ եղելութեանց տեղեկութիւն չառնելով, փոխանակ ապստամբ չարածճիկ Քիւրտերէն պատժելու՝ (թերեւ անկարող) ապստամբութեան գործն Հայերու դարձնելով՝ զօրաժողով կ'լինի, անկարգ հրոսակներով Հայոց վրայ գալ և բնջախնջընել ըստ ասից թէ՝ (զօռ էշէյէ կիթմէզ փալանայ եաիրըլը) : Խղճալի Հայեր՝ առաջիկայ մեծ վտանգէն զարհուրած, և որովհետեւ ոչ իրաւունք փնտռող կայ և ոչ արդարութիւն . ոչ հպատակի ձայնին լսող և ոչ օրինապահութիւն, անոր համար իրենց բոլոր հայրենական ստացուածք տուն և արտօրէք, բարձի թողի ընելով՝ իրենց ընտանիքը միայն առած փախստեամբ իրենց անձը և իրենց հաւատքը ապրեցնելու ճար կ'փնտռեն . այսպէս մէկ մաս դէպ ի Երևան, մէկ մասն դէպ ի Վան, Ախթամար, Նարեկ և Վանայ միւս գիւղօրէք, ցիր ու ցան եղած են, իրենց մընացեալ կարասիք և արտօրէք հըյ լուցիկ թողուլ :

Վեց հարիւր տնուոր Հայաբնակ գիւղ մի այսպէս անկարգութեան զոհ եղած իւր տարերքներէն քայքայեալ և բաժանեալ՝ ողորմելի տեսարանի մը ներքեւ կը հեծէ : Թիէպ ի Ռուսաստան գաղթող մասէն ալ յոյս չկայ, զի կորեան ինչպէս կաթիլ մի ջուր յովկիանոսի : Վանայ շրջակայ մընացեալներն ալ յետին աղքատութեամբ կ'տառապին անտուն, անտեղի, անվաստակ և անասոյնջական :

Ախթամարու աթոռ՝ որ կենօք չափ պարտաւոր էր իւր հարազատ և անձնագիր որդւոց իրաւունքը պաշտպանել : Բայ ի քանի մի երեւելեաց՝ միւսներուն ամենեին երեսը չնայեցաւ և ստայնջականութիւն ցոյց չտուաւ : Վան զի այս անգամ եկող Ողմեցիները առջի անգամներու նըման Ս. Ա. Թոռին ընծայ ոչ (չէրիսի) հինգ-

նոց բերած են հետեւեալին հարկերներով՝ ոչ արկերով մեղը, ոչ թուղ, ոչ խղ, և ոչ ալ Ս. Աթոռն հիմայ իրենց օգնականութեան և պաշտպանութեան կարօտութիւն ունի: Ահա քեզ հովիւք որք զանազինս իւրեանց վարժեալ են արահել . . .

Հայոց և Հայաստանի այժմեայ բանակութեանը նայելով՝ այս հարուածը հաւատար է երոստաղեմի և Մոսկուայի հարուածոց. վասն զի Ողմի գիւղի հըրկիզութեան և աւերման ծովն գեւբոնած և պատած է բոլոր Քիւրտիստանի երեսն և նոյն ապստամբ Քիւրտերու կատաղութեան ակիքներն՝ ի վեր ի վեր բարձրացած մինչև Վանայ քաղաքիս սահմաններն անգամ՝ կ'ծեծեն . . .

Յաւախ անցք, եթէ այս գաղթականութեան առաջն չառնուի, և բարեխնամ կարալարութեան ուշադրութիւնն ասոր վրայ չբառնայ, անշուշտ բոլոր Քիւրտիստանիւ մերձաւոր սահմաններով՝ այն անցքն պիտի կրէ՝ ինչ որ կրեց Հայաստանի Սորսյատական նահանգն 1827 ին մեծապէս առժեկով Ռուսաստանի իրեն դարաւոր հարազատ ծննունդները, որուն համար մեծապէս զղջաց բոլոր Շահաստան և արբունին Պարսկաց:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Եթէ ստոյգ է թէ՛ բանասերներն իրենց զրջովը աւելի սիրտ գրաւած են՝ քան թէ հօր ինքնակալներն իրենց բոլոր զիւցազնութեամբն ու զինուոր, այսպէս ալ ստուգիւ կրնանք սահմանել թէ՛ Թատրոններն ալ բանասիրաց բերդերն՝ կամ լաւ ևս է բոլոր իրենց հանճարն ու մտաց կորովը փայլեցնելու ասպարէզներն են, ո՛ր իրենց մարտկոյնները հաստեղով՝ Ժողովրդեան կրից դէմ քաջ զօրականներն են (աշխարհապաշտներն) կը զինուորեն, ու իրենց ունկնդիր հասարակութեան կրիցն հետ մարտնչելով կը զրաւեն սիրտերը, և հլու աշակերտներու պէս իրենց սիրուն դասատուին ունկնդիր ըլլալու կը դիմեն, այնպէս Ժողովուրդը առաքինութեան սկզբունքները գոյցես բնական ազգամայր իրենց սեպհական յատկութիւններ ընելու ընդու-

նակութիւնը ստանալով կը դիմեն փնտռել իրենց անմեղ զբօսանքները՝ դիւցազնական առաքինութեանց մէջ:

Այս պաշտօնը պիտի վարէ անշուշտ Արեւելեան Թատրոնը կամ լաւ ևս է ըսել Համազգային զգացման կեդրոնատեղին, ուր Հայ բանասիրաց տաղանդն ու հրահանգիչ եռանդը զործունէութեան յատուկ ասպարէզ մը ունի: Մենք առանց դատաւորապէս վճռելու թէ արդեօք Արեւելեան Թատրոնը իր կոչմանը ծառայէ՞ր կամ ծառայէ՞ր պիտի, միայն մեր տեսածին վրայ քանի մը խօսք ընենք:

1863 յունվար 3 գիշերը եթէ ընքսխալիր, Արեւելեան Թատրոնը չարիւղանց վստահութիւն ու համադրմ տուաւ Արգոյ Հասարակութեան՝ որ իր նըպատինն ծառայելու կոչումն ունենալուն ջանք ունի:

Ներկայացուած խաղը Խաւերենէ Թարգմանուած երեք արարուածով լիտէ կոնտա Թատրերգութիւնն էր. որուն Տարանդաւոր հեղինակը իր ազգակցացը հետ ընութեան լեզուով խօսելու աւիւնն զգացած ատեն՝ կարծես թէ Հայ Թատրոնին ալ վստմական ինքնայից փայլուն աստղ մը պատրաստեր էր, այնպէս որ հանդիսականաց ոգիներն յափշտակելով երեսուն անգամէն աւելի գոհունակութեան և յնձութեան ծափահարութեանց կրկնումով թերեւս պարտաւոր կը համարէր ինքզինքը քանի մը երեսուն ծափահարութեամբ իր զմայլումը յայտնել:

Մենք ալ (տեղւոյս անցկութեանը զիջանելով այս անգամ) Ժողովուրդին զգացմանը հետ կը յաւելունք թէ՛ եթէ այդ սքանչելի Թատրերգութեան հեղինակը անձամբ ներկայ զանուէր՝ մեծաշնորհակալութեամբ պիտի գոհանար Թատրոնին Արգոյ Տնօրէնութեան և ուշադիր Թերատաններէն, որոնք ընդհանրապէս մեծ աչալըջութեամբ հանդիսականաց ներկայութիւնը պատուեցին, և կարգէ զուրս աջակցութեամբ հեղինակին հրաշալի տաղանդին ծնունդը կենդանի ներկայացուցին:

ԽՄԲԱԳԻՐ—ՏՆՕԲԵՆ

Ա. ՃԵՂԱՀԻՐՃԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՏԳՍԲԱՆ